

Bronisława Snoch

Kształcenie nauczycieli wczesnej edukacji dziecka na poziomie wyższym

---

Prace Naukowe. Pedagogika 5, 211-224

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bronisława Snoch

Kształcenie nauczycieli wczesnej edukacji dziecka na poziomie wyższym

W toczącej się po II wojnie światowej dyskusji nad modelem kształcenia nauczycieli dochodziły do głosu różne tendencje. W rezultacie wrócono do koncepcji, która zrodziła się w środowisku radykalnego ruchu nauczycielskiego w okresie międzywojennym, a mianowicie do projektu kształcenia nauczycieli dla małej szkoły podstawowej na poziomie wyższym. Inny projekt wysunął Edward Czernichowski, ówczesny naczelnik kształcenia nauczycieli w Ministerstwie Oświaty. Nawiązał on do pomysłu J.W. Dawida, mówiącego o utworzeniu akademickiej, zawodowej szkoły nauczycielskiej, a także do propozycji H. Rowida, które zostały ogłoszone na IV Kongresie Pedagogicznym ZNP w 1939 r. Ogólnie więc przyjęto pogląd, iż nauczyciele wszystkich typów i stopni szkół winni otrzymać wykształcenie akademickie. Realizację koncepcji kształcenia wszystkich nauczycieli na poziomie akademickim wprowadzono w życie zarządzeniem ministra oświaty z dnia 28 sierpnia 1945 r.¹ poprzez uruchomienie Wyższych Kursów Nauczycielskich, równoznacznych z pierwszym rokiem studiów w Wyższej Szkole Pedagogicznej (lub Instytutu Pedagogicznego). Sposób przechodzenia absolwentów WKN na drugi rok studiów regulowano oddzielnymi przepisami.

W 1946 r. Min. Oświaty przystąpiło do likwidacji etatów pedagogów.² Polegało to na tym, że nie przeprowadzano wpisu na pierwszy rok studiów, a w miastach, w których miały powstać Państwowe Wyższe Szkoły Pedagogiczne (PWSP), studenci po pierwszym roku pedagogium zostali przyjęci na II rok studiów w PWSP. W tym samym roku, w marcu, minister oświaty ogłosił Statut PWSP, w którym zostały określone cele i zadania szkoły, sposoby ich realizacji, zakres i kompetencje władz, zasady doboru słuchaczy oraz plan i program studiów. Ustalona struktura obowiązywała do roku 1949.

---

¹ Zarządzenie Min. Oświaty z dnia 28 sierpnia 1945 r. (Nr II KN-053/45) w sprawie uruchomienia Wyższych Kursów Pedagogicznych (I roku Wyższej Szkoły Pedagogicznej) w r. szkol. 1945/46.

² Dz.U. Min. Oświaty 1946, Nr 5, poz. 138.

Głównym celem PWSP było "kształcenie zawodowe na poziomie wyższym kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych".³ Przy szkołach planowano organizację różnych form pracy, służących dalszemu kształceniu i doskonaleniu czynnych nauczycieli.

PWSP, według statutu organizacyjnego i założeń programowych, podlegały Ministerstwu Oświaty i posiadały status wyższych szkół nieakademickich z trzyletnim okresem nauki. Studia w PWSP były w zasadzie dwukierunkowe, chodziło bowiem o uwzględnienie zarówno wiedzy pedagogicznej jak i odpowiednio wysokiego przygotowania specjalistycznego w zakresie dwóch przedmiotów. Powyższe cele realizowano poprzez:

- 1) program i odpowiednią organizację zajęć dydaktycznych,
- 2) wychowawcze oddziaływanie na słuchaczy w duchu ideologii demokratycznej,
- 3) przygotowani studentów do przyszłej pracy naukowej w zakresie nauk pedagogicznych.

Program studiów obejmował sześć grup przedmiotów:

I grupa to przedmioty pomocnicze: filozofia, biologia wychowawcza, socjologia wychowania, ekonomia oraz nauka o Polsce i świecie współczesnym. Celem nauczania przedmiotów należących do tej grupy było podniesienie ogólnej, formalnej kultury umysłowej słuchaczy, ukazanie wybranych zagadnień i sposobów ich rozwiązania, a także opanowanie elementarnych pojęć, bez których rozumienie kierunków pedagogicznych czy przedmiotów psychologicznych byłoby niemożliwe.

II grupa to przedmioty pedagogiczne i psychologia pedagogiczna, pedagogika i dydaktyka ogólna, historia wychowania, ustawodawstwo szkolne i organizacja szkolnictwa, higiena szkolna i społeczna z uwzględnieniem anatomii i fizjologii człowieka, czytelnictwo dzieci i młodzieży. Przedmiotom tym przypisywano doniosłą rolę. Zakładano bowiem, iż szkoła będzie wymagać od absolwenta PWSP zrozumienia przez niego psychiki dziecka i znajomości jego rozwoju na tle środowiska społecznego i kulturalnego.⁴

Grupie przedmiotów pedagogicznych wyznaczono następujące cele:

- opanowanie treści programowych psychologii zapewniających zaznajomienie studentów z metodami stosowanymi w praktyce szkolnej przy poznawaniu psychiki dziecka oraz wykorzystanie uzyskanych wyników w pracy dydaktycznej i wychowawczej,
- systematyczne zapoznanie słuchaczy z zagadnieniami dydaktycznymi i wychowawczymi niezbędnymi do zrozumienia istoty pracy i roli nauczyciela w społeczeństwie, do rozwiązywania praktycznych zagadnień dydaktycznych i wychowawczych,

³ Dz.U. Min. Oświaty 1946, Nr 2, poz. 47.

⁴ Dziesięciolecie Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie 1946-1956, Kraków 1957, s. 15.

– wprowadzenie słuchaczy w tradycje pracy umysłowej i wychowawczej, wykazanie związków teorii i praktyki pedagogicznej z sytuacją społeczną i kulturalną każdej epoki,

– przybliżenie studentom podstawowych dokumentów związanych z działaniem szkoły,

– wprowadzenie w problematykę pracy bibliotek szkolnych i publicznych, zapoznanie z ich strukturą, opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu literatury dla dzieci i młodzieży i metodyki pracy z książką.

III grupa to praktyka pedagogiczna z metodyką nauczania elementarnego i metodyką poszczególnych przedmiotów. Praktykę pedagogiczną odbywano w zasadzie w istniejących przy PWSP szkołach ćwiczeń. Miała ona na celu dostarczanie studentom zasobu faktów i zjawisk, stanowiących punkt wyjścia do teorii, aby w następnej kolejności można było przystąpić do weryfikacji teorii w praktycznym działaniu, przy jednoczesnym gromadzeniu nowych spostrzeżeń.

IV grupa to przedmioty studium specjalnego. Przedmioty tej grupy podzielono na dwie sekcje:

a) humanistyczną, w jej skład weszły język i literatura polska, historia i język obcy,

b) przyrodniczą obejmującą geografię z geologią i mineralogią, biologię ogólną, i botanikę.

V grupa to wychowanie fizyczne i przysposobienie sportowe.

VI grupa - przedmioty nadobowiązkowe, były to: lektoraty języków obcych, przedmioty artystyczne, czyli śpiew, muzyka, tańce, rysunek, modelarstwo, oświata dorosłych, poradnictwo zawodowe, szkolnictwo specjalne, organizacje młodzieżowe, technika i estetyka żywego słowa, psychopatologia i statystyka.

Przedmioty z grupy studium specjalnego i przedmioty nadobowiązkowe pogłębiały i utrwały wiadomości i umiejętności, stanowiące podstawę wykonywania zawodu.

Równoległe z przygotowaniem przyszłych nauczycieli w zakresie różnych specjalności, PWSP prowadziły, zgodnie z założeniami Statutu, intensywną działalność wychowawczą dającą przygotowanie do pracy nauczycielskiej. Przygotowanie to "nie może polegać tylko na czysto intelektualnym kształceniu, ale musi obejmować kształcenie charakteru i przygotowanie do życia i pracy w społeczeństwie".⁵ Zwracano bowiem uwagę na wszechstronny rozwój osobowości słuchaczy przez wpływ na kształcenie intelektualne, moralne, społeczno-obywatelskie, estetyczne i fizyczne. Reasumując, szkoły te przygotowywały swoich absolwentów do roli społecznej, "jaką

⁵ Dz.U. Min. Oświaty 1946, Nr 2, poz. 47.

nauczyciele i szkoła mają do spełnienia, szczególnie w obecnej dobie budowania nowego życia polskiego na zasadach demokratycznych".⁶

Plan studiów w PWSP przewidywał 33 godziny na I roku, II - 34 i na III - 34 godziny tygodniowo. Do obowiązującego wymiaru godzin dochodziły przedmioty nadobowiązkowe w liczbie 4 godzin tygodniowo na I i II roku studiów oraz 6 godzin na III roku studiów. Na przedmioty studium specjalnego przeznaczono 14 godzin tygodniowo na każdym roku, po siedem godzin na każdy przedmiot.

Program studiów, według założeń programowych, zmierzał do tego, aby:

1. dać słuchaczom gruntowne teoretyczne i praktyczne przygotowanie w dziedzinie nauk pedagogicznych i niezbędne do tego celu przygotowanie naukowe w zakresie filozofii, biologii wychowawczej, socjologii wychowania, ekonomii i wiedzy o Polsce współczesnej,

2. umożliwić im pogłębianie i rozszerzanie wiedzy w zakresie wybranej grupy przedmiotów ogólnokształcących i przyswojenie metod pracy naukowej, celem wyspecjalizowania się w tych przedmiotach,

3. wyrobić w słuchaczach umiejętność samodzielnej i twórczej pracy,

4. zaprawić ich i przygotować do twórczej pracy naukowej w dziedzinie nauk pedagogicznych".⁷

Realizację powyższych celów zapewniała współpraca PWSP ze szkołami akademickimi. Planowano również utworzenie szkół ćwiczeń, składających się z przedszkola, pełnej szkoły podstawowej i szkoły średniej. Miały one pełnić funkcję laboratoriów pedagogicznych, "w których nauczyciele przedmiotów pedagogicznych, mogliby demonstrować słuchaczom pewne omawiane zjawiska pedagogiczne, a zarazem prowadzić własne badania i doświadczenia na tym terenie".⁸

Pierwsze zmiany w planie studiów nastąpiły w roku szkol. 1947/48. Ich istota polegała na tym, że po pierwsze: do grupy przedmiotów pomocniczych wprowadzono przedmiot "przysposobienie do pracy społecznej". Jego zadaniem było teoretyczne i praktyczne przygotowanie studentów do pracy społecznej, ukształtowanie czynnego stosunku do życia i pracy w społeczeństwie i dla społeczeństwa, wytwarzanie i pogłębianie u studentów przeżyć o charakterze społeczno-wychowawczym;⁹ po drugie w grupie przedmiotów pedagogicznych zrezygnowano z przedmiotu "zagadnienia czytelnictwa dzieci i młodzieży". Po trzecie w grupie przedmiotów studium specjalnego w obrębie sekcji przyrodniczej uruchomiono: a) geografię z geologią, b) biologię

⁶ Dz.U. Min. Oświaty 1946, Nr 2, poz. 47.

⁷ Kształcenie nauczycieli w Polsce Ludowej 1945-1975, Kraków 1983, s. 231-232.

⁸ Zarządzenie Min. Oświaty z 12 marca 1946 r. w/s Statutu PWSP (Dz.U. Min. Oświaty 1946, Nr 2, poz. 47).

⁹ Zarządzenie Min. Oświaty z 7 grudnia 1947 r. w/s zmiany Statutu WSP (Dz.U. Min. Oświaty z 1947 r., Nr 10, poz. 251).

ogólną, zoologię z botaniką, c) fizykę, d) chemię, e) podstawowe wiadomości z rolnictwa. Utworzono też sekcję matematyczną, w skład której wchodziła matematyka i fizyka. Po czwarte w grupie przedmiotów nadobowiązkowych znalazły się śpiew, rysunek, prace ręczne, języki obce, wychowanie fizyczne i przysposobienie sportowe.

Zgodnie z zaleceniami Ministerstwa Oświaty, w czerwcu 1948 r. uczelnie przystąpiły do weryfikacji programów. Instrukcja z 21.06.1948 r.¹⁰ zalecała "zorganizować w każdej wyższej szkole pedagogicznej komisje przedmiotowe, które w oparciu o dotychczasowe doświadczenia opracują pod przewodnictwem dziekanów do końca września projekty nowego ujęcia wytycznych programu, ściśle dostosowanych do celów i zadań WSP".

Wytyczne programu dotyczyły podstaw ideologicznych, doboru przedmiotów, treści i rozłożenia ich na poszczególne lata studiów, wymiaru godzin, organizacji i metod pracy. Propozycje dotyczące poszczególnych przedmiotów miały określać cele nauczania, zakres materiału naukowego, zgodnego z faktycznym stanem wiedzy, obowiązującą ideologią i potrzebami zawodowymi. Prace te zmierzały do przygotowania studiów jednokierunkowych, z tego względu, iż trzyletnie studia dwukierunkowe nie dawały studentom dostatecznego przygotowania do pracy w szkolnictwie ponadpodstawowym.

Wraz z wprowadzeniem powyższych zmian programowych PWSP, od roku akad. 1949/50 zaczęły przygotowywać nauczycieli do pracy w szkolnictwie ponadpodstawowym.¹¹ Tak więc od roku akad. 1949/50 kształcenie nauczycieli dla całej szkoły podstawowej realizowały oprócz różnego rodzaju kursów licea pedagogiczne. Nawet po powołaniu do życia Uchwałą Prezydium Rządu z 18 maja 1954 r. studium nauczycielskiego wyznaczono liceom pedagogicznym nowe zadania. Miały one przygotowywać nauczycieli Nauczania początkowego (klasy I-IV, od 1972 r. I-III), a absolwent studiów nauczycielskich otrzymywał przygotowanie do nauczania dwóch przedmiotów w klasach V-VII (VIII). Ten formalny podział trwał do 1957 r. i spotkał się z krytyką zarówno władz oświatowych, jak i samych nauczycieli.

Władze oświatowe uwzględniając postulaty środowiska nauczycielskiego, studia nauczycielskie zaczęły przygotowywać nauczycieli do pracy w całej szkole podstawowej. Niewątpliwie kształcenie nauczycieli w SN stanowiło wyższy etap organizacji zakładu w stosunku do liceum pedagogicznego. Absolwent otrzymywał przygotowanie do nauczania dwóch przedmiotów lub jednej specjalności oraz nauczania początkowego. W tym sensie organizacja kształcenia nauczycieli zbliżała się do wyższych kursów pedagogicznych, instytutów pedagogicznych i szkół wyższych. SN stanowiły pośredni etap w pełnej akademizacji kształcenia nauczycieli.

¹⁰ Dz.U. Min. Oświaty 1948, Nr 9, poz. 149.

¹¹ Dz.U. Min. Oświaty 1949, Nr 10, poz. 182.

Ostatnim etapem zmierzającym do podniesienia kwalifikacji nauczycieli było powołanie do życia Wyższych Studiów Nauczycielskich przy Uniwersytetach i Wyższych Szkoł Nauczycielskich, w miejsce dotychczasowych studiów nauczycielskich. Ich geneza wiąże się z reformą systemu oświatowego w Polsce. Reformę tę zapoczątkowała "Ustawa o rozwoju oświaty i wychowania z 15 lipca 1961 r."

Utworzenie 3-letnich studiów zawodowych I stopnia skłoniło władze oświatowe do utworzenia studiów II stopnia. Studia II stopnia umożliwiły uzupełnienie wykształcenia absolwentom WSN i Wyższych Studiów Nauczycielskich.

I tak absolwenci, którzy ukończyli studia zawodowe o kierunkach obejmujących jako główną specjalność Nauczanie początkowe (z zajęciami praktyczno-technicznymi, wychowaniem muzycznym, wychowaniem fizycznym, wychowaniem plastycznym z matematyką), Wychowanie przedszkolne, Opiekę nad dzieckiem, Pedagogikę specjalną, mieli prawo ubiegać się o przyjęcie na studia II stopnia. Jednak studia magisterskie, trwające dwa lata, były przeznaczone jedynie dla tych absolwentów WSN, którzy jako studenci wyróżniali się najlepszymi wynikami w nauce i zostali wytypowani przez macierzyste uczelnie.

Działalność WSN trwała krótko, bo "Uchwała w sprawie edukacji narodowej" przyjęta 13 października 1973 r. zapewniała wszystkim nauczycielom jednakowe pod względem poziomu wykształcenie i kwalifikacje do nauczania we wszystkich typach szkół. Zasady przyjętej przez władze oświatowe koncepcji kształcenia wszystkich nauczycieli określono w następujący sposób:

"kształcenie nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących i wychowawców dla wszystkich szczebli szkolnictwa odbywać się będzie w systemie jednolitych 4-letnich jednokierunkowych studiów magisterskich, prowadzonych głównie w uniwersytetach i wyższych szkołach pedagogicznych, a także w wyższych szkołach artystycznych, wyższych szkołach wychowania fizycznego (...) w związku z tym zachodzi konieczność doskonalenia zmian programowych i organizacyjnych, dotyczących wyższych szkół nauczycielskich i przygotowania ich do przekształcenia w wyższe szkoły pedagogiczne lub filie (jednostki organizacyjne odpowiednich uniwersytetów lub WSP)".¹²

Uchwała weszła w życie w roku szkol. 1973/74. Powyższa koncepcja posłużyła do opracowania założeń organizacyjno-programowych,¹³ które dotyczyły między innymi reaktywowania w uniwersytetach i wyższych szkołach pedagogicznych, kierunku Pedagogika, a w jego ramach specjalności "Pedagogika przedszkolna i Nauczanie

¹² Uchwała w sprawie koncepcji, zasad i form kształcenia, dokształcania i doskonalenia nauczycieli podjęta na kolegium Min. Oświaty i Wychowania oraz przez kolegium Min. Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki na wspólnym posiedzeniu 1 stycznia 1973 r. (maszynopis).

¹³ Założenia organizacyjno-programowe reformy kształcenia i dokształcania nauczycieli z 15 stycznia 1973 r. (maszynopis powielany).

początkowe". Tak więc władze oświatowe po dwudziestu latach powróciły do koncepcji kształcenia nauczycieli Nauczania początkowego na poziomie akademickim.

Obowiązujący od 1973 roku system kształcenia nauczycieli Nauczania początkowego obejmował cztery lata studiów, w planie których występowały dwa bloki przedmiotów:¹⁴

I blok przedmiotów wspólnych dla wszystkich specjalności pedagogicznych.

II blok przedmiotów z zakresu specjalności Nauczanie początkowe.

W skład bloku przedmiotów wspólnych wchodziły przedmioty filozoficzno-społeczne i przedmioty psychologiczno-pedagogiczne. Do bloku przedmiotów filozoficzno-społecznych zaliczono ekonomię polityczną, podstawy marksistowskiej filozofii i socjologii, podstawy nauk politycznych, historię filozofii. Grupę przedmiotów ogólnopedagogicznych, stanowiących podstawę teoretycznego i praktycznego kształcenia studentów Nauczania początkowego stanowiły: podstawy psychologii, psychologiczne podstawy oddziaływania wychowawczego, biomedyczne podstawy rozwoju i wychowania, socjologia wychowania, pedagogika społeczna, pedagogika specjalna, andragogika, historia wychowania, system oświatowy PRL na tle porównawczym, metodyka wychowania ZHP, dydaktyka, teoria wychowania, pedagogika ogólna z metodologią, metody statystyczne, techniczne środki nauczania, wykład monograficzny, seminarium magisterskie i praktyka pedagogiczna.

Liczba godzin przedmiotów I bloku wynosiła 2400, czyli 2/3 ogólnej liczby godzin zajęć przewidzianych w planie studiów 4-letnich. Proces dydaktyczny realizowano poprzez wykłady, ćwiczenia, konwersatoria, ćwiczenia terenowe. Przedmioty I bloku (filozoficzno-społeczne) wyposażały studentów w wiedzę pedagogiczną, uzupełnianą niezbędnymi elementami wykształcenia psychologicznego i socjologicznego. Wyrabiały umiejętność psychologicznego myślenia, analizowania rzeczywistości wychowawczej, samodzielnego formułowania, klasyfikowania i rozwiązywania problemów pedagogicznych. Przyczyniały się do rozwijania zainteresowań pedagogicznych, wdrażały do samokształcenia.

Drugi blok, czyli przedmioty umożliwiające zdobycie wiedzy i umiejętności w specjalizacji Nauczanie początkowe, tworzyły: metodyka nauczania początkowego, psychologia wieku dziecięcego, teoria i metodyka wychowania przedszkolnego, kultura żywego słowa z elementami logopedii, literatura dla dzieci, podstawy wiedzy o sztuce, wychowanie plastyczne, wychowanie techniczne, wychowanie muzyczne (z tych ostatnich przedmiotów przewidziano egzamin po 7. semestrze). Łącznie na realizację II bloku przedmiotów przeznaczono około 1/3 ogólnej liczby godzin.

---

¹⁴ Plan zatwierdzony dnia 6 VI 1974 r. (Nr SU I-4010/PA-40/74) wraz z późniejszymi zmianami wprowadzonymi 23 VI 1975 r., 2 XI 1975 r. (Nr DU I-4010/PA-40/75).

Głównym celem przedmiotów studiów II bloku było przekazanie podstawowych wiadomości, ułatwiających urzeczywistnienie procesu dydaktyczno-wychowawczego w klasach I-III ośmioklasowej ogólnokształcącej szkoły podstawowej oraz kształtowanie umiejętności zgodnych z wykonywanym zawodem.

Studentów studiów dziennych obowiązywały również praktyki pedagogiczne:

- 1) praktyka o charakterze propedeutycznym, polegająca na gromadzeniu doświadczeń pedagogicznych,
- 2) praktyka o charakterze weryfikującym wiadomości przekazywane w ramach teorii.

Praktyka, którą studenci realizowali w semestrze 2-4, miała charakter ogólnopedagogiczny i obejmowała zwiedzanie szkoły, przedszkola oraz hospitacje wybranych zajęć. Praktyka po 7. semestrze wiązała się ze specjalnością Nauczanie początkowe, a miała na celu bardziej szczegółowe zapoznanie studentów z problemami przyszłej pracy.

Autorzy programu praktyk pedagogicznych opracowanego centralnie uznawali, że władze poszczególnych uczelni miały prawo do wprowadzania zmian w organizacji praktyk. Mogły one dotyczyć łączenia godzin przeznaczonych na praktykę w większe bloki godzinowe, organizowanie praktyki w innych placówkach niż proponowane w programie, zmiany kolejności praktyki. W programie wyodrębniono dwa rodzaje praktyk:

- 1) praktyka śródroczna; w jej skład wchodziły:
  - zwiedzanie placówek pozaszkolnych (domu dziecka, domu kultury, klubów, poradni wychowawczych, bibliotek, ognisk, świetlic),
  - praktyka pedagogiczna hospitacyjna, którą realizowano w placówkach działalności pozaszkolnej, placówkach opiekuńczych i kulturalno-wychowawczych, prowadzących działalność zarówno dla dzieci i młodzieży jak i dorosłych np. TPD, Uniwersytety dla Rodziców, Pałace Młodzieży, praca kuratorów sądowych i społecznych,
  - praktyka pedagogiczna związana z pracą szkoły, szczególnie z procesem wychowawczym i jego organizacją. Główną uwagę koncentrowano tutaj na działalności środowiskowej i pozalekcyjnej szkoły;
- 2) praktyka ciągła:
  - praktyka wychowawcza odbywana po 2. semestrze na koloniach letnich lub obozach harcerskich w wymiarze jednego turnusu,
  - 2-tygodniowe ćwiczenia terenowe w formie obozu naukowego w środowisku miejskim lub małomiasteczkowym po 4. semestrze,
  - 4-tygodniowa praktyka ciągła w klasie I i w klasie przedszkolnej po 2. semestrze, przed rozpoczęciem zajęć w 7. semestrze (od pierwszego dnia zajęć szkolnych w szkołach podstawowych),
  - 6-tygodniowa praktyka ciągła w klasach początkowych szkoły podstawowej po 7. semestrze.

Powyższy plan jednolitych studiów dziennych obowiązywał do 1977 roku, czyli do czasu, gdy decyzją Min. Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki¹⁵ dokonano istotnych zmian w układzie przedmiotów jak i ilości godzin, które na nie przeznaczono.

Zmiany w planach przedmiotów wspólnych, które wprowadzono w roku 1977 obrazuje tabela I.

Tabela I. Zmiany w planach przedmiotów wspólnych

Lp.	Nazwa przedmiotu	Wymiar godzin w planie studiów			
		1974	egzamin po sem.	1977	egzamin po sem.
1.	Podstawy psychologii	150	3	105	2
2.	Pedagogika ogólna	90	-	60	-
3.	Teoria wychowania	120	5	105	3
4.	Dydaktyka	120	4	75	-
5.	Pedagogika społeczna	60	-	30	-
6.	Pedagogika specjalna	60	-	45	-
7.	System oświatowy PRL na tle porównawczym	60	7	30	-
8.	Andragogika	60	-	-	-
9.	Historia wychowania	90	2	60	1
10.	Metodyka wychowania ZHP	60	-	-	-
11.	Metody statystyczne	60	-	-	-
12.	Socjologia wychowania	60	-	-	-
13.	Historia filozofii	60	-	-	-
14.	Psychologiczne podstawy oddziaływań wychowawczych	120	5	-	-
15.	Psychologia rozwojowa, społeczno-wychowawcza	-	-	120	5
16.	Psychologia kliniczna z elementami logopedii	-	-	90	6
Razem		1170	6	835	5

Porównując wykaz przedmiotów w planie studiów i liczbę godzin przeznaczonych na realizację z 1974 i 1977 r. nasuwa się wniosek, iż niektóre z nich w ogóle wyeliminowano z planu studiów. Należały do nich: metodyka wychowania ZHP, metody statystyczne, socjologia wychowania, historia filozofii, psychologiczne podstawy oddziaływań wychowawczych i andragogika. Jakkolwiek nie budziło zastrzeżeń opuszczenie pedagogiki, to jednak usunięcie psychologicznych podstaw oddziaływań wychowawczych wzbudziło pewne wątpliwości. Jednakże obawy te nie były uzasadnione, ponieważ w planie studiów w 1977 roku znacznie rozszerzono kształcenie psychologiczne. Operacji tej można było dokonać dzięki temu, iż z przedmiotu łączącego w sobie różne treści, wyprowadzono dwa przedmioty: psychologię rozwojową, społeczno-wychowawczą oraz psychologię kliniczną z elementami logopedii. W miejsce badań statystycznych wprowadzono metody badań pedagogicznych, w ramach semi-

¹⁵ Min. Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (Nr DU I-4010/PA-20/77). Kierunek Studiów: Nauczanie początkowe.

narium magisterskiego. Włączenie w tok studiów badań pedagogicznych, niewątpliwie przyczyniło się do organizowania przez studentów własnego warsztatu naukowego, a przede wszystkim przygotowywało do napisania pracy magisterskiej.

Niebagatelne znaczenie miało też opanowanie przez studentów odpowiednich technik badawczych, bo one umożliwiają poznanie rzeczywistości i przyczyniają się do jej naukowego wyjaśnienia. Wskazują drogi racjonalnego postępowania dydaktyczno-wychowawczego. Inną wartość, którą daje opanowanie analitycznej postawy wobec praktyki i świadome dążenie do weryfikowania teorii, jak również wnoszenia momentów zupełnie nowych.

Zwraca uwagę włączenie elementów logopedii do psychologii klinicznej. Dzięki temu przyszły nauczyciel mógł opanować wiedzę niezbędną do pracy z dziećmi klas początkowych, u których występowały defekty.

Podobnie został zmodyfikowany blok II, czyli blok przedmiotów umożliwiających zdobycie wiedzy i umiejętności w specjalności Nauczanie początkowe. Zauważa się, że blok II charakteryzuje większy niż blok I stopień zróżnicowania pod względem treści i bardziej wyraźne nastawienie na metodyczne przygotowanie do pracy. Dobór przedmiotów zapewniał rzetelne merytoryczne przygotowanie do przekazywania materiału określonego programem nauczania niższych klas szkoły podstawowej. Niemniej jednak istnieje wiele zagadnień wymagających rozszerzenia i pogłębienia oraz uświadomienia sobie ich istoty. W grę wchodziły tutaj treści z zakresu języka polskiego, matematyki, przyrody, plastyki, muzyki i kultury fizycznej. Zasadniczy problem dotyczył wyrobienia umiejętności plastycznych, muzycznych i ruchowych. W związku z tym do planu z 1977 r. wprowadzono dwa przedmioty związane z wychowaniem muzycznym. Były to zajęcia umuzykalniające, obejmujące grę na instrumentach szkolnych (instrumentarium Odffa, flet prosty, gitara, mandolina), zajęcia muzyczno-ruchowe, emisję głosu, naukę o muzyce oraz muzykę z metodyką. Naukę tych przedmiotów kontynuowano przez cztery semestry. W tym przypadku twórcy programu wyszli ze słusznego założenia, iż kształtowanie umiejętności zarówno muzycznych jak i plastycznych wymaga systematycznych ćwiczeń.

Specyfika zawodu domagała się również metodyki opanowania pracy z dziećmi. Przedmiot ten wymaga opanowania skomplikowanych umiejętności, stanowiąc szczegółową dyscyplinę, złożoną z różnych elementów i decydującą o prawidłowej działalności nauczyciela nauczania początkowego.

Szczególnie precyzyjnie opracowano program praktyki pedagogicznej¹⁶, chociaż jej rodzaje i formy w zasadzie były zbieżne z programem obowiązującym do roku 1977.

---

¹⁶ Patrz: Plany i programy studiów nauczania. Kierunek studiów: Nauczanie początkowe. Uniwersytet - WSP. Studia magisterskie (jednolite) stacjonarne i zaoczne, Warszawa 1978.

Kolejnym przedmiotem stanowiącym ważką rolę w przygotowaniu nauczycieli klas początkowych stanowi metodyka nauczania początkowego i pracy wychowawczej. Integruje ona wiedzę i umiejętności, które studenci zdobyli w trakcie nauki.

Treści programowe metodyki nauczania i pracy wychowawczej podzielono na pięć działów. Były to:

- miejsce i rola nauczania początkowego w systemie edukacji narodowej,
- proces wielostronnego kształcenia na szczeblu nauczania początkowego,
- wybrane zagadnienia z metodyki nauczania języka polskiego,
- wybrane zagadnienia z metodyki nauczania matematyki,
- wybrane zagadnienia z metodyki nauczania "Środowiska społeczno-przyrodniczego".

Przedmiot ten obowiązywał przez cztery semestry (V-VIII) i wykladało go kilku specjalistów. Naczelną zasadą, obowiązującą przy realizacji treści programowych była zasada wiązania teorii z praktyką, co zapewniało kształtowanie refleksyjnej i twórczej postawy studentów wobec różnorodnych problemów, występujących w procesie kształcenia i wychowania oraz wyrabianie praktycznych umiejętności kierowania rozwojem osobowości uczniów. Dlatego też sprawą istotnej wagi było wykorzystanie wiedzy psychologicznej i pedagogicznej, a także odwoływanie się do wiadomości, które studenci posiadli w czasie praktyk pedagogicznych. Liczba godzin przeznaczona na realizację wykładów (60), ćwiczeń i konwersatoriów (204) orientowała, iż przewały formy czynne, aktywizujące studentów.

Reasumując należy stwierdzić, iż w okresie funkcjonowania czteroletnich jednolitych studiów magisterskich kształcących nauczycieli nauczania początkowego położono szczególny nacisk na ogólnopedagogiczne przygotowanie przyszłego nauczyciela. W planie studiów 2/3 ogólnej liczby godzin przeznaczono na przedmioty filozoficzno-społeczne i psychologiczno-pedagogiczne, stanowiących podstawę teoretycznego i praktycznego kształcenia studentów. Pozostała część godzin (1/3), według założeń twórców programu miała wystarczyć na opanowanie przez studentów wiadomości z zakresu specjalizacji nauczania początkowego.

Taki podział wydaje się słuszny, ponieważ studia wyższe poprzez wyposażenie kandydata na nauczyciela w wiedzę ogólnopedagogiczną stwarzały możliwość zmiany specjalizacji w późniejszym życiu zawodowym.

Krytyczne uwagi władz oświatowych i środowisk akademickich, wskazujące na niedostateczne przygotowanie studentów Nauczania początkowego do pracy spowodowały, iż w 1985 roku przedłużono studia jednolite magisterskie, czteroletnie do lat pięciu. Jednym z motywów tej decyzji było zwrócenie uwagi na rolę nauczyciela klas I-III, który powinien być przygotowany do realizacji wszystkich przedmiotów zawartych w planie nauczania klas początkowych, a oprócz tego do spełnienia zadań opiekuńczo-wychowawczych, diagnostycznych, korekcyjnych i kulturotwórczych.

Wymienione zadania wynikały z podstawowych założeń integracyjnej koncepcji nauczania początkowego.

W związku z tak szerokim zakresem zadań, w planie studiów przewidziano kilka bloków tematycznych:¹⁷

I blok - przedmioty społeczno-polityczne, języki obce, wychowanie obronne^x i fizyczne. Przedmioty te zostały uznane za obligatoryjne na wszystkich kierunkach studiów.

II blok - przedmioty kierunkowe tzw. dyscypliny pedagogiczne i psychologiczne, podstawy nauczania języka polskiego, matematyki, środowiska przyrodniczego, pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna z metodykami przedmiotów ogólnokształcących, plastyka, muzyka, praca-technika, kultura fizyczna z metodykami nauczania każdego z tych przedmiotów, zajęcia umuzykalniające, korekcyjno-wyrównawcze, metodyka pracy ZHP^x oraz zajęcia fakultatywne.

III blok - przedmioty przygotowujące studentów do pracy badawczej, tzn. metody badań pedagogicznych, podstawy informatyki i seminarium magisterskie.

Porównując plan studiów z lat 1977 i 1985, da się zauważyć, następujące zmiany:

- 1) z psychologii klinicznej wyodrębniono logopedię,
- 2) wprowadzono biomedyczne podstawy wychowania, informatykę, metodykę wychowania w ZHP^x, zajęcia korekcyjno-wyrównawcze,
- 3) w miejsce badań statystycznych wprowadzono metody badań pedagogicznych,
- 4) nowością stały się zajęcia fakultatywne. W ramach tych zajęć student wybiera dwa spośród wymienionych warsztatów: plastyczno-techniczny, muzyczny, kultury fizycznej i sportu, literacko-teatralny.

Organizacja praktyk pozostała taka sama, nie zmieniono ani jej rodzajów ani form. W programie studiów pięcioletnich zwraca się uwagę, aby każdy program szczegółowo tworzył spójną całość z programami innych przedmiotów występujących w planie studiów i był realizowany w powiązaniu z nimi. Zagwarantowało to możliwość pełniejszej i jednocześnie bardziej zintegrowanej realizacji celów kształcenia, wzbogacenia i wieloaspektowego analizowania podstawowych pojęć oraz rozpatrywania kluczowych problemów zawodowych. Ukazywanie powiązań logicznych i rzeczowych między treściami kształcenia poszczególnych przedmiotów miało ułatwić studentom zdobywanie spójnej i operatywnej wiedzy, przydatnej w działaniach praktycznych.

Sprawą wymagającą scementowania jest problem treści przedmiotów filozoficzno-społecznych. W obecnej rzeczywistości treści tych przedmiotów stałyby się anach-

¹⁷ Programy ramowe podstawowych przedmiotów kierunkowych. Kierunek studiów: Nauczanie początkowe, Warszawa 1987 (DPI-4010-10/87).

Uwaga: x - przedmioty obecnie nie obowiązują.

ronizmem i miejsce zdezaktualizowanych teorii powinny zająć nowe, zgodne ze stanem dzisiejszej nauki i obowiązującymi tendencjami. Jednakże treści tego bloku przedmiotów powinny, w zasadzie mieć charakter bardziej uniwersalny, ponieważ podporządkowanie ich aktualnej modzie i obowiązującej wykładni poglądów będzie przy zmianie orientacji politycznej prowadziło zawsze do ich dezaktualizacji.

Sądzę zatem, iż prawidłowe i skuteczne kształcenie nauczycieli zależy nie tylko od planów studiów i treści programowych przekazywanych studentom. Niemniej ważne jest to, w jaki sposób i przez kogo są owe treści realizowane. Niebagatelne znaczenie odgrywa intensyfikacja i prawidłowa organizacja procesu dydaktyczno-wychowawczego realizowana w uczelni. Nie można nie wspomnieć o zapleczu dydaktycznym. Mam na myśli wyposażenie pracowni, bibliotek, dostępność podręczników, skryptów czy literatury fachowej.

Jeszcze jednym problemem, który w ujemny sposób rzutuje na ocenę kształcenia nauczycieli jest przekonanie, że absolwenta kończącego studia można traktować jako doświadczonego pedagoga. A przecież pierwsze lata pracy powinny być uważane za dalszy ciąg studiów, zarówno przez nadzór pedagogiczny jak i samego nauczyciela. Tym razem studiów przy warsztacie pracy, niezbędnych dla dobrego opanowania zawodu, kontynuowanych pod okiem doświadczonego fachowca metodyka i w instytucjonalnym zasięgu ośrodka doskonalenia nauczycieli. Uważam więc, że po spełnieniu wymienionych warunków, czteroletni okres kształcenia nauczycieli nauczania początkowego, byłby całkiem wystarczający.

Sądzę również, iż w obecnej rzeczywistości społeczno-politycznej nie można reformować studiów wyższych bez reformy programowo-strukturalnej całego systemu oświatowego. Trudno też pozytywnie ocenić projekty zmierzające do reaktywowania 3-letnich studiów nauczycielskich. Przekreślałyby one konsekwentne dążenia naukowców i działaczy oświatowych do tego, aby wszyscy nauczyciele pracujący w różnych typach i stopniach szkół otrzymali wykształcenie akademickie.

Bronisława Snoch

Training teachers of Early Education for Children

Summary

The problem of training of teaching staff has always been difficult for Polish pedagogical education. The idea of training elementary education teachers at a higher level has been advocated for years. The training, however, was maintained at secondary vocational (pedagogical secondary vocational schools) and college levels. The proposition of training at a higher level was revived in 1957 by education authorities, however, it was only in 1973 that the Minister of Higher Education, Science, and Technology signed a Decree about training teachers at a higher, Master of Pedagogy, level. The Decree became legal in the academic year 1973/74. The Teacher Training Colleges existing theretofore were transformed into Pedagogical Universities. Elementary education teachers were also trained at regular universities. Since 1982/83, courses of elementary education studies have been extended to last five years. That decision had no effect on the quality of training of future teachers for their work. The number of teaching hours scheduled for individual subjects remained basically the same; the number of lecture halls and classrooms as well as the number of books in libraries remained the same. There was another negative phenomenon to be observed, Pedagogical Universities started imitating regular universities instead of pursuing their specific tasks.